УДК 37.091.31

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-98-109

Головко Маргарита Борисівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри дошкільної освіти

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

м. Слов'янськ, Україна.

mamulyak@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1523-3638>

Коротяєва Ірина Борисівна,

кандидат педагогічних наук, доцент;

доцент кафедри германської та слов'янської філології

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

м. Слов'янськ, Україна.

iryna.korotiaieva@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6845-5277>

ПРОФЕСІЙНА ДУХОВНІСТЬ ПЕДАГОГА У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

Кожна нова епоха, новий її переламний момент породжує нові проблеми, що вимагають відповідного осмислення підходів до їх вирішення. Розвиток системи освіти нерозривно пов'язаний зі станом суспільства та віддзеркалює його суперечності. Сьогодні весь світ потребує теорій сталого економічного розвитку, щоб запобігти різкого розшарування між різними групами населення, забезпечити спокій і мир на землі. Загрозу дегуманізації та заміни духовних цінностей технологічними поняттями та принципами несе безпрецедентне зростання та розповсюдження інформаційних технологій. Не можна припустити, щоб технології стали змістом людського життя. Освіта покликана зіграти провідну роль у боротьбі з засиллям «віртуалізації» світу, тотальної інформатизації за умови транслявання молодим поколінням не стільки накопичених знань, скільки духовної мудрості людства. Тож, у низці ціннісних засад сучасної освіти особливе місце має посідати поняття духовності. Остання передбачає усвідомлення кожним педагогом того, що він є громадянином своєї країни і світу, який сповідує високі моральні якості та гуманістичні ідеали, норми, цінності, бо світ, який ми залишаємо дітям, буде залежати від дітей, яких ми залишаємо цьому світові.

Не можна припустити, щоб освіта підпорядковувалась диктату економічних й інформаційних чинників. Не дивлячись на унікальні можливості комп'ютерних технологій та Інтернету, тільки педагог як

носії високої духовності є тією особою, яка здатна нейтралізувати негативні впливи цифровізації, допомогти дітям та молоді зрозуміти та осмислити сьогодення з усіма його колізіями, знайти себе, повірити в свої можливості, зміцнити духовні сили, навчитися критичному мисленню, працювати у команді, взаємодіяти на підставі взаєморозуміння, побудувати власний життєвий сценарій і здійснити вільний вибір майбутнього шляху.

Категорія духовності традиційно протягом багатьох століть розроблялася в галузі філософського логосу (сенси людського буття) та релігійної думки (богоподібність, спрямованість до Бога як джерела справжньої духовності), – Аристотель, М. Бердяєв, Г. Гегель, І. Льїн, І. Кант, В. Зеньківський, Х. Ортега-і-Гассет, Платон, Г. Сковорода, В. Соловйов, П. Флоренський, В. Франкл, Е. Фромм, П. Юркевич, А. Швейцер, Ф. Шеллінг та ін.). У полі зору сучасних філософів категорія духовності також посідає чільне місце (А. Алексєнко, В. Андрущенко, Ю. В'яземський, П. Єршов, М. Каган, С. Кримський, Р. Лившиць, М. Мамардашвілі, А. Осипов, П. Симонов та ін.) і тлумачиться на феноменологічному рівні як вищий ціннісно-моральний конструкт людського життя, стрижень, що гармонізує два світи – зовнішній та внутрішній. Людинознавчий контекст духовності поповнився і психолого-педагогічними дискурсами – якість (психічний стан, властивість, ознака, підґрунтя, структурний компонент самосвідомості; мотиваційне, емоційно-почуттєве, морально-сміслові та поведінкове утворення) особистості, шлях до формування внутрішнього світу на засадах вищих людських цінностей, ціннісний вектор виховання особистості, ідеал виховання, актуалізація сенсу буття у процесах самотворення та вдосконалення тощо (Ш. Амонашвілі, І. Бех, М. Боришевський, Б. Братусь, Л. Буєва, О. Зеліченко, І. Зязюн, О. Олексюк, О. Рудницька, В. Слободчиков, В. Сухомлинський, Г. Шевченко та ін.). Зауважимо, що в контексті зазначеної проблеми західна педагогічна теорія і практика наразі використовує такі терміни: «spirituality» (духовність), «morality» (моральність), «ethics» (етика). При цьому термін «spirituality» більше пов'язаний із релігійними цінностями та переконаннями, в той час як інші два терміни – з поняттями моральних цінностей та етичних норм (Carr 1993; Killen, 2014; Shaaban, 2005; Wildberger, 2013).

Загалом, визначення сутності такого явища, як духовність у гуманітарному вітчизняному та зарубіжному науковому дискурсі відбувалося за умови з'ясування його онтологічного, епістемологічного, змістового сенсу. Феноменологія духовності презентується в об'єднаному континуумі її провідних ознак: духовність як всеосяжне поняття за екзистенційним смислом; багатовимірне за значенням і поліструктурне за компонентним складом людське (особистісне) утворення; на рівні поглибленого дослідження широкого семантичного кола понять, похідних від базового. Дотично нашої проблеми і викликів

часу відзначимо також важливість наукових пошуків Науково-дослідного інституту духовного розвитку людини (Східноукраїнський національний університет імені В. І. Даля) (Шевченко, 2012; Л. Бутенко, 2017; Дьоміна, 2017). Цілком суголосні з думкою сучасних науковців, що апелювання до духовності педагога, до позиції, яку він займатиме у житті та професії саме у наші критичні часи, коли нівелюється духовно-моральний підмуток суспільного та особистісного життя, має стати предметом особливо пильної уваги науковців і практиків на всіх рівнях освітнього процесу (Бутенко, 2017).

Мета статті полягає в обґрунтуванні значення, ролі та проявів духовності у професійному житті педагога в умовах сучасних трансформаційних викликів, накресленні можливих шляхів її виховання.

У викладенні основного матеріалу зосередимо увагу на певних актуальних з огляду сьогодення концентрах професійної духовності педагога. Повноцінний багатовимірний контекст духовності педагога є сьогодні затребуваним в умовах зростання попиту на духовно-душевні форми комунікації та самовираження, протистояння інформаційно-психологічному насиллю, вивільнення «від костеніючого духовного несмаку в реальному житті» (Лур'є, 2015) і додамо, в педагогічному спілкуванні та педагогічній взаємодії.

З великого обсягу наукових напрацювань попередніх епох стосовно визначення екзистенційної сутності духовності, на наш погляд, у контексті сучасних викликів доцільно актуалізувати такі імперативи, як: «Шлях до духовності й свободи простий: це щира віра, щире милосердя, непорочна надія» (Е. Роттердамський); «Духовність людини бере початок у спробі стримати зло; діяння добра сприяє внутрішній гармонії, а первинним джерелом духовності є робота думки» (Г. Лейбниц); «Чим більше свободи, тим більше відповідальності, тим вищий рівень духовності» (М. Гайдеггер, Ж.-П. Сартр); «Духовність означає подолання егоцентризму,...допомагає знайти сенс життя, а в катастрофічні епохи, через колосальні духовні зусилля, забезпечує моральне виживання» (М. Бердяєв); «Життя людини визначається логікою та ритмом її духовного розвитку» (В. Зеньківський); «Любов є початком видимого відтворення образу Божого в матеріальному світі, початком втілення істинної ідеальної людяності» (В. Соловйов); «...сердечне споглядання, совісна воля, віруюча думка суть три великі сили нашого майбутнього, що справляться з усіма проблемами, що не є розв'язними як для безсердечної свободи, так і для протисердечного тоталізму» (І. Ільїн).

Представники різних світоглядних позицій (релігійних або світських) єдині, коли розцінюють духовність особистості як внутрішню спрямованість на вищі цінності, які надають життю та людській культурі особливого виміру, буттєвого значення та смислу. Духовне начало присутнє у кожному з нас, пронизує всі сфери особистості. Охоплюючи емоційно-почуттєву сферу, воно породжує особливий характер відношень до світу, людства, самому себе. В актах пізнання виступає як

«четвертий вимір мислення» (Ш. Амонашвілі), поєднуючи межі нашого знання з межами незнання. Духовність виявляє себе у намаганні людини проводити внутрішню роботу, пов'язану з моральним удосконаленням на основі самосвідомості, самовизначення та вільного вибору, тож духовна активність проростає у діяльнісних актах, вчинках, що примножують красу, добро, справедливість тощо.

Висловимо власну думку щодо розуміння та тлумачення сутності поняття професійної духовності педагога. Це інтегративне духовно-моральне утворення, що пронизує всі особистісні сфери педагога, виявляє себе у педагогічній діяльності через когерентність професійного світогляду та культури, ціннісних смислів, інтелектуально-емоційних переживань, ставлень, стосунків, відповідальних вчинків, професійно-педагогічної рефлексії, здатності до внутрішнього вдосконалення. Хоча в іншому вимірі з функціонально-діяльнісної точки зору щодо професійної духовності варто визначати її як своєрідний внутрішній стан особистості педагога що переживається як цілісне буття, проростає у педагогічних діяльнісних актах, що примножують і зміцнюють духовно-морально-моральний потенціал вихованців.

Оскільки духовність можна потрактовувати як онтологічно обумовлений стан, що виявляє себе на певній стадії індивідуально-особистісного розвитку, вважаємо за доцільне говорити про педагогічну підтримку становлення певних внутрішніх якостей та особистісних проявів, які супроводжують духовний розвиток майбутнього педагога, таких, як совісність, почуття гідності, любов до ближнього, готовність допомогти, прагнення до вдосконалення тощо.

У контексті обговорення сутності професійної духовності педагога нагадаємо слова видатного українського мислителя та просвітителя Г. Сковороди: «...цілком людину бачить той, хто бачить і серце її, і любить, хто любить думки її; любити і разом бути, і в єдності жити – все це одне. Це є праведне зібрання і товариськість...; єдність ані в тілесній подібності, ані в тій-таки статі, ані в спільному духу, ні в кількості літ чи ровесництві, ні в земляцтві, ні в одноземстві, ні в небесах, ні на землі, але в ув'язаних союзом Христової філософії серцях» (Сковорода, 1994, с. 348). Тож, можна вважати, що сердечна єдність (осередок духовної єдності) є основою педагогічної взаємодії, засобом педагогічного впливу, який центрований на душевно-духовному житті обох суб'єктів освітнього процесу. В умовах нестриманого нав'язування прагматичного індивідуалізму західної культури ми не повинні втрачати духовної єдності, зберігати прихильність до власних духовних, емоційно-душевних надбань, що історично формувалися на терені нашої землі і мають бути наслідуваними новими поколіннями. Це стосується безпосередньо і професійно-педагогічної діяльності, і процесу фахової підготовки освітян.

Щоб забезпечити дитині (студенту, майбутньому педагогу) умови для здорового та духовно повноцінного життя, потрібна людина

(вихователь, учитель, викладач), що є беззаперечною аксіомою. Можна стверджувати, що «власне людське у людині» – це завжди інша Людина. Педагог-професіонал надає вихованцю презумпцію людяності – право та можливість знаходитися на людському шляху розвитку і ставати дійсно автором власного способу життя (Коротяєв & Курило & Савченко, 2010).

Зосередимо увагу на тому, які саме риси, якості, складові з величезного потенціалу професійної духовності педагога є сьогодні виключно затребуваними і в контексті яких сьогоднішніх реалій зростає їх значення.

Щодо останнього наводимо лише деякі з сюжетів, що пов'язані зі сферою освіти і є важливими для розуміння принципової новизни морального фону суспільних процесів: лібералізація соціуму робить відкритою демонстрацію антигуманних форм людської поведінки, пороків людського життя; оволодіння великим обсягом знань не гарантує ані духовності, ані моральності в його використанні; набуваючи ринкової вартості освіта втрачає людинотворче значення; молодь намагається позбутися тиску авторитету і традицій дорослих; цілі та зміст освіти почасти відчужені від реальних потреб особистості; зі змісту освіти витискаються ті гуманітарні знання, які складають природний ґрунт для розвитку паростків духовності тощо. Все це обумовлює необхідність оновлення парадигмальної стратегії фахової підготовки педагогів у напрямку акцентуації її духовно-моральної складової, спричиняє подальший пошук джерел, особливих шляхів та способів організації духовно спрямованої особистісної та професійної життєдіяльності майбутніх педагогів.

Уся педагогіка – це сфера духовного, а педагогічна діяльність є професійно-духовною за своєю суттю, вона включає здатність бачити себе, свою соціальну роль в успіхах вихованців, їх морально-духовному становленні. Професійна духовність – це максимум людського у професійній діяльності педагога. Відзначимо ті риси і якості педагога, які сьогодні є вкрай пріоритетними у контексті обговорюваної проблеми.

Душевний стан суб'єктів освітнього процесу є дедалі цінним, особливо за умови того, як у суспільстві набувають сили жорсткі процеси та стосунки. Головне тут, щоб дитина (учень, студент) відчували себе захищеними увагою та тактовністю педагога, готовністю прийти на допомогу, зрозуміти внутрішній стан (емпатія), надихнути на заняття. Духовність педагога – безумовна віра навіть у ті можливості та здібності, що не виявляють себе зараз. Професійний оптимізм – вміння передбачити та пробудити у кожному талант трудівника (можливість уберегти суспільство від майбутніх авантюристів, бездуховних обивателів або хоча б скоротити вірогідність плачевних результатів). Здатність до подиву – також у системі рис професійної духовності. Педагог має дивуватися разом із вихованцями новому відкриттю у науці або відкриттю самих вихованців, підтримувати та заохочувати усіма можливими засобами рух до навчання, прояви різних здібностей,

бажання самовдосконалюватися та пізнавати себе у будь-яких видах конструктивної діяльності, дивуватися самим звичним та буденним явищам. На жаль, більше про це говорять стосовно учителів, але й стосовно викладачів це має велике значення. Бо коли нас нічого не дивує, це ознака не майстерності або досвіду, а навпаки, байдужості, а це вже ознака бездуховності. Дивуємо оригінальною думкою, манерою викладання, застосуванням незвичних для нас прийомів та методів, неординарністю рішень та вчинків або здатністю гніватися, висловлювати обурення, гумором, захопленнями, нарешті, тим, як виглядаємо, говоримо, спілкуємося зі студентами і колегами, беремо участь у неформальних заходах тощо. Духовність – це й готовність щиро дивуватися та захоплюватися досягненнями та вдачею дітей та молоді, своїх колег, успіхами закладу, в якому працюємо, самовідданістю батьків. Духовність – це не жертвність і навіть не ентузіазм, без яких в усі попередні часи не мислилася педагогічна праця. Щасливий педагог той, який задоволений своєю нелегкою, проте такою необхідною працею. Тим, що його зусилля приносять результати, (і наявні, і віддалені у часі) і зовсім не в оцінках (чи можна людяність виміряти у балах?), а в зростаючій небайдужості, міцності суджень, рішучості та самостійності, зрілості думок, емпатійних здібностях, гуманних вчинках – справжніх людських проявах дітей та молоді. Своєрідна професійна незаспокоєність – це також стимул до самовдосконалення, одне з вищих проявів професійної совісті. Самоіронія – це теж засіб проявити свою духовність, здатність чесно поглянути на себе з боку, посміятися над собою, пошуткувати разом із вихованцями, вдало відреагувати на гумор, що безумовно оцінять учні та студенти. Інтелігентність як здатність до активної розумової праці, духовних пошуків, ґрунтовних міркувань щодо власного життя, його смислів та цілей – також у низці професійно духовних рис. Педагогічна праця була, є і завжди буде справжнім втіленням інтелігентності. Гідність людини ніколи не вимірювалася матеріальним достатком. Духовність і тепер не спасає від бідності, проте допомагає потрібному вихованцю педагогу залишитися в освітньому закладі, випадковій людині звільнити їх від себе, слабкій – знайти в собі сили для професійного зростання. Ще одна риса – здатність до професійної рефлексії (суд совісті), міркувань щодо себе, своєї ролі у педагогічній праці, своїх достоїнств і недоліків, можливостей усунення останніх, надання коректної допомоги у рефлексійних шуканнях своїм вихованцям. Отже, професійна духовність педагога – складний стан його внутрішнього світу, у цьому її велика особистісна цінність, що є близькою за значенням до совісті, і суспільна в тому числі.

Психологічне підґрунтя обговорюваної проблеми становлять відповідні розвідки сучасних вчених, що орієнтуються на актуальні освітні запити. Авторське бачення сутності виховної гуманістичної парадигми як психологічного учіння про володарювання особистості над собою, обґрунтування психологічних механізмів свідомого та вільного

опанування певною духовно-моральною цінністю (високо смислового та безумовного утворення); особистісної рефлексії як самоперетворювальної техніки, введення поняття «людський образ» (зв'язок між тим, якою є особистість і якою вона має бути під кутом зору високої духовності); тлумачення категорії «Я-духовне» як ставлення суб'єкта до самого себе за тими духовними цінностями, що увійшли до його структури і становлять це Я сьогодні, знаходимо у теоретичних пошуках І. Беха. Акцентуємо увагу, що з психологічної точки зору основними завданнями духовного розвитку та саморозвитку особистості педагога виступає глибинне усвідомлення свого Я, причому цим шляхом особистість має просуватися неперервно (Бех, 2016). До речі, у контексті виховання поняття «духовність» прийнято співвідносити з позитивними виявами активності духу. Ця позитивність пов'язана досить тісно з моральною позицією людини, можливо, цим і обумовлена поява словосполучення духовно-моральне виховання.

Духовність і моральність педагога як похідна від внутрішніх намагань та особистісних зусиль не можуть бути сформованими «ззовні», у педагогічному сенсі ми можемо створювати стимули, що породжують ці зусилля і намагання. Оскільки не існує духовності та моральності поза їх носіїв, педагогічна підтримка та супровід духовного зростання завжди потребують конкретизації: парадигмального контексту розуміння духовності; особистісних якостей та проявів, з якими будемо працювати; можливої логіки їх розвитку; форм допомоги, необхідних майбутньому педагогу (дитині, учню, студенту) на шляху руху до духовності. Якщо поставитися до проблеми формування професійної духовності майбутніх педагогів сумлінно та відповідально, то пошуку відповіді нагально потребують такі питання: наскільки часто у молоді з'являється можливість зустрітися зі справжніми носіями духовності, якими є для них можливості та реальні наслідки прояву такої позиції у спілкуванні з нами; чи здатні ми компенсувати нестачу духовного у житті своїх вихованців; чи дійсно присутні у змісті освіти, який ми пропонуємо, компоненти, що спонукають студента до духовного шляху; в чому специфіка духовної інформації, що не завжди може бути переведеною на мову свідомості та підсвідомості; якими є прийнятні форми її демонстрації студентам; з чого конкретно повинні складатися зміст і технології виховання, орієнтованого на розвиток духовності і т.ін. Можливо, сьогодні слід ще поміркувати про роль освіти і в олюдненні суспільного життя.

Накопичені століттями різноманітні практики духовного та морального виховання існують в освітньому просторі як правило паралельно, умовно їх можна визначити як релігійні, гуманітарні, прагматичні. Одним з викликів нашого часу є вимога професійного та прямого вирішення проблеми відтворення людського в людині. Це пошук засобів та умов, за В. Слободчиковим, становлення людини як суб'єкта власного життя, як особистості у зустрічі з іншими, як

індивідуальності перед Абсолютом буття. Тож, сьогодні потребують перегляду основи сучасних гуманітарних практик з точки зору їх антропологічної модальності. Гуманітарні практики мають бути спрямованими на залучення людини до кращих досягнень людської культури, зразків життя сильних духом людей; на пошук цивілізаційних способів організації ціннісно-смыслового діалогу релігії і науки як самостійних і в онтологічному сенсі різних шляхів осягнення буття. Траєкторія духовного розвитку багато в чому тут визначається потенціалом особистості, її позицією як суб'єкта життєдіяльності, який здатний до творчості, свободи вибору, відповідальним вчинкам.

Коротко накреслимо декілька ключових позицій щодо підсилення ролі духовної домінанти в освітньому процесі педагогічного вишу: забезпечення та стимулювання усвідомлення студентом своєї самоцінності та особистої відповідальності за збереження духовно-моральних ідеалів, за пізнання глибинної краси людяності у процесі опанування гуманітарними знаннями; трансляція сукупності наукової та «сердечної» картини світу, що обумовлює гідне людині віддзеркалення світу і має стати надійною основою поведінки; забезпечення умов входження особистості у світовий культурний простір (без політичного насилля, маніпуляцій та редукції накопиченого досвіду); перехід від «трансляції певного досвіду» викладачами до запровадження особливих шляхів і способів організації творчої активності, формування «самості» студентів; збагачення палітри професійних дій за рахунок комплементарності педагогічних впливів, що впливають із різних освітніх джерел; набуття досвіду спільної рефлексії та оцінки викладачами та студентами того, що відбувається у реальному житті, вибору поведінки, спрямованої у бік добра; допомога майбутнім педагогам у визначенні та здійсненні індивідуального шляху сходження до духовності.

У контексті вибору дійсно реальних і людських форм гуманітарних практик приваблює позиція І. Колеснікової, яка запропонувала пошук та освоєння форм особистого протистояння злу. На її думку, релігійно-моральний принцип «непротистояння злу насильством» в епоху розповсюдження торжества бездуховності може бути трансформований у гуманітарно-моральний постулат «опір злу неучастю». Тож, варто підтримувати студентів, майбутніх педагогів (у цьому виявляється справжня професійна позиція) у їх намаганні не боятися формувати та висловлювати власну оцінку з приводу будь-яких проявів бездуховності та аморальності, прийняти серцем моральну максиму: якщо для того, щоб Добро і Честь залишалися у цьому світі, необхідний хоч б один його носій, нехай саме у мене вистачить сили залишатися добрим і чесним у навколишньому соціальному безумстві (Колеснікова, 2008).

До професіоналізму та ерудиції повинні бути додані якості духовно-морального характеру – характер, смисл життя, цілепокладання та мотиви діяльності, а головне – живі почуття добра, що наповнюють

світом та радістю душі. Не випадково ще Ф. Достоєвський відзначав, що найважче – жити серед людей і залишитися людиною. У повній мірі це стосується і педагогів у виконанні їх духовної місії.

Отже, проблема екології людського духу в умовах, коли духовне дорослішання людства катастрофічно відстає від темпів наростання тотальної цивілізаційної кризи, стає як ніколи актуальною. Пріоритетним у вдосконаленні професійної майстерності педагога має стати піклування про розвиток його духовності, бо це провідний системоутворювальний мотив і людської, і професійної життєдіяльності, всі інші мають бути підпорядковані саме йому. На духовну домінанту фахової підготовки мають працювати всі складові освітнього процесу педагогічного вишу.

Перспективами подальших розвідок вважаємо подальші пошуки ефективних засобів науково-практичної реалізації ідеалу вільної, моральної, освіченої особистості майбутнього педагога на шляху інноваційного прогресивного розвитку системи вищої освіти, розробку ефективної технології запровадження духовної домінанти у практику викладання конкретних фахових дисциплін.

Список використаної літератури

- 1. Бех І. Д.** Духовність особистості у парадигмальному представленні. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2016. Вип. 20 (1). С. 12–25. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2016_20\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2016_20(1)_4) (дата звернення 14.04.2021). **2. Бутенко Л. Л.** Технологізація та/або духовність: проблемне поле методологізації професійної підготовки майбутніх учителів та науково-педагогічних працівників. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Сєверодонецьк, 2017. Вип. 4 (79). Част. 2. С. 78–86. **3. Вакуленко В. М.** Освіта як фактор духовної безпеки суспільства. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Сєверодонецьк, 2017. Вип. 4 (79). Ч. 2. С. 88–96. **4. Дьоміна В. В.** Виховання духовних цінностей майбутніх учителів іноземної мови в контексті діалогу культур. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Сєверодонецьк, 2017. Вип. 4 (79). Ч. 2. С. 110–125. **5. Колесникова И. А.** Воспитание к духовности и нравственности в эпоху глобальных перемен. *Педагогика*. 2008. № 9. С. 25–33. **6. Коротяєв Б. І.,** Курило В. С., Савченко С. В. Педагогічна філософія. Луганськ: Вид-во «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 340 с. **7. Лурье Л. И.** Преподавать значит позиционировать себя в мире. Часть 2. *Педагогика не становится «моментом истины», так как всегда находится в поиске «гарантированно правильного результата»*. *Вестник высшей школы*. 2015. № 11. С. 39–44. **8. Сковорода Г.** Твори: у 2-х т. К.: АТ «Обереги», 1994. Т. 2. С. 348. **9. Шевченко Г. П.** Проблеми духовності людини XXI століття. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. Вип. 5 (52). С. 241–251. **10. Carr D.** Moral values and the teacher: Beyond the paternal and the permissive. *J. Philos.*

Educ. 1993. №27. Pp. 193–207. **11. Killen M.** Handbook of Moral Development; Informa UK Limited: Colchester, UK, 2014. **12. Shaaban K.** A proposed framework for incorporating moral education into the ESL/EFL classroom. *Lang. Cult. Curric.* 2005. №18. Pp. 201–217. **13. Wildberger B.** The Importance of including Ethics in Teacher Training Courses in Germany. *Academic Paper.* 2013. 7 p. Grade: A+ Available online: <https://www.grin.com/document/358327> (accessed on 14 April 2021). **14. Ethical** and moral dimensions for higher education and science in Europe. UNESCO European Centre for Higher Education [2159]. 2004. p. 433–532.

References

1. Bekh, I. D. (2016). Dukhovnist osobystosti u paradyhmalnomu predstavleni [Spirituality of personality in paradigmatic representation]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi – Theoretical and methodological problems of raising children and students*, 20 (1), 12-25. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd._20\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd._20(1)_4) (Last accessed 14.04.2021) [in Ukrainian]. **2. Butenko, L. L.** (2017). Tekhnolohizatsiia ta/abo dukhovnist: problemne pole metodolohizatsii profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv ta naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv [Technologization and/or spirituality: a problematic field of methodologization of professional training of future teachers and research and teaching staff]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Spirituality of personality: methodology, theory and practice*, 4 (79), 2, 78-86. Sievierodonetsk [in Ukrainian]. **3. Vakulenko, V. M.** (2017). Osvita yak faktor dukhovnoi bezpeky suspilstva [Education as a factor of spiritual security of society]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Spirituality of personality: methodology, theory and practice*, 4 (79), 2, 88-96. Sievierodonetsk [in Ukrainian]. **4. Diomina, V. V.** (2017). Vykhovannia dukhovnykh tsinnosti maibutnikh uchyteliv inozemnoi movy v konteksti dialohu kultur [Education of spiritual values of future foreign language teachers in the context of intercultural dialogue]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Spirituality of personality: methodology, theory and practice*, 4 (79), 2, 110-125. Sievierodonetsk [in Ukrainian]. **5. Kolesnikova, I. A.** (2008). Vospitaniye k dukhovnosti i nraivstvennosti v epokhu global'nykh peremen [Education for spirituality and morality in the era of global changes]. *Pedagogika – Pedagogy*, 9, 25-33 [in Russian]. **6. Korotiaiev, B. I., Kurylo, V. S., & Savchenko, S. V.** (2010). Pedahohichna filosofiia [Pedagogical philosophy]. Luhansk: Vyd-vo «DZ LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian]. **7. Lure, L. Y.** (2015). Prepodavat' znachit pozitsionirovat' sebya v mire. Chast' 2. Pedagogika ne stanovitsya «momentom istiny», tak kak vseгда nakhoditsya v poiske «garantirovanno pravil'nogo rezul'tata» [To teach is to position yourself in the world. Part 2. Pedagogy does not become «a moment of truth», as it is always in search of «a guaranteed correct result»]. *Vestnik vysshey shkoly – Higher school bulletin*, 11, 39-44 [in Russian]. **8. Skovoroda, H.** (1994). Tvory: u 2-kh t. [Works: in 2

volumes]. Т. 2. К.: АТ «Oberehy» [in Ukrainian]. **9. Shevchenko, H. P.** (2012). Problemy dukhovnosti liudyny XXI stolittia [Problems of human spirituality of the XXI century]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Spirituality of personality: methodology, theory and practice*, 5 (52), 241-251. Luhansk: Vyd-vo SNU im. V. Dalia [in Ukrainian]. **10. Carr, D.** (1993). Moral values and the teacher: Beyond the paternal and the permissive. *J. Philos. Educ.*, 27, 193-207. **11. Killen, M.** (2014). Handbook of Moral Development; Informa UK Limited: Colchester, UK. **12. Shaaban, K.** (2005). A proposed framework for incorporating moral education into the ESL/EFL classroom. *Lang. Cult. Curric.*, 18, 201-217. **13. Wildberger, B.** (2013). The Importance of including Ethics in Teacher Training Courses in Germany. *Academic Paper*, 7 p., Grade: A+ Available online: <https://www.grin.com/document/358327> (Last accessed on 14 April 2021). **14. Ethical and moral dimensions for higher education and science in Europe.** UNESCO European Centre for Higher Education [2159]. (2004). p. 433-532.

Головко М. Б., Коротяєва І. Б. Професійна духовність педагога у контексті викликів сучасності

У статті подано результати наукового пошуку та авторські міркування щодо обґрунтування значення, ролі та проявів духовності у професійному житті педагога в умовах сучасних трансформаційних викликів, накреслено потенційні шляхи її виховання. Розкрито особливості соціокультурного розвитку суспільства, що обумовили актуалізацію означеної теми. Схарактеризовано результати дослідження гуманітарними науками категоріального статусу поняття «духовність» в контексті онтологічного, епістемологічного та змістового підходів. Із світової спадщини виокремлено певні духовно-моральні імперативи, що заслуговують на увагу з позиції сьогодення. Визначено сутнісну природу духовності особистості та представлено авторське тлумачення професійної духовності педагога. Актуалізовано провідні риси та прояви професійної духовності, що є затребуваними у сучасній освітній практиці. Подано декілька ключових позицій, що сприяють підсиленню ролі духовної домінанти у процесі фахової підготовки.

Ключові слова: духовність, професійна духовність, риси професійної духовності педагога, фахова підготовка, духовна домінанта, гуманітарні практики.

Головко М. Б., Коротяева И. Б. Профессиональная духовность педагога в контексте вызовов современности

В статье представлены результаты научного поиска и авторские размышления по поводу обоснования значения, роли и проявлений духовности в профессиональной жизни педагога в условиях трансформационных вызовов времени, очерчены пути ее воспитания. Раскрыты особенности социокультурного развития общества, которые

обусловили актуалізацію вибраної теми. Охарактеризовано стан дослідження гуманітарними науками категоріального статусу поняття «духовність» в контексті онтологічного, епістемологічного і змістового підходів. З мирового спадщини виділені визначені духовно-моральні імперативи, які заслуговують уваги сучасності. Актуалізовані провідні риси і прояви духовності педагога, які є востребованими в освітній практиці. Представлено декілька ключових позицій, які сприятимуть посиленню ролі духовної домінанти в процесі професійної підготовки.

Ключевые слова: духовность, профессиональная духовность, черты профессиональной духовности педагога, профессиональная подготовка, духовная доминанта, гуманитарные практики.

Golovko M., Korotiaieva I. Teacher's Professional Spirituality in the Context of Today's Challenges

The paper presents results of the scientific research and authors' speculations and reflections as to substantiating the significance, role and manifestations of spirituality in teacher's professional life in the conditions of current transformational challenges; potential ways of spirituality education are determined. Peculiarities of the society social-cultural development are revealed, which stipulates the actualization of the specified topic. The results of the research are characterized by the humanitarian sciences understanding of the categorical status of the concept "spirituality" in the context of ontological, epistemological and content-based approaches. Certain spiritual-moral imperatives, that deserve special attention from the standpoint of today's pedagogical theory and practice, are singled out from the world heritage. The essential nature of the individual's spirituality is determined; the authors' interpretation of the teacher's professional spirituality is presented: peculiar internal state of the teacher's personality experienced as a holistic existence, it germinates in pedagogical activities that increase and strengthen the spiritual, moral and ethical potential of students. The dominant features and manifestations of professional spirituality are updated and modified (empathy, professional optimism, ability to surprise, self-irony, sense of humor, desire for self-improvement, intelligence, professional reflection). Some key positions that contribute to strengthening the role of the spiritual dominant in the process of teacher training are provided; they include motivational, content-purposeful, activity-oriented and cognitive components.

Key words: spirituality, professional spirituality, features of teacher's professional spirituality, teacher training, spiritual dominant, humanitarian practices.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.